

Adalberto Ferrández: els inicis de la seva carrera

Jaume Sarramona

Universitat Autònoma de Barcelona

Quan un company pròxim ens deixa, i més si això passa de manera sobtada com ha estat el cas d'en Adalberto Ferrández, mor també una part de nosaltres mateixos, a banda del sentiment de tristor i d'impotència que ens envaïx. Altres persones podran dir moltes coses dels darrers anys de la seva vida, vinculada a àmbits i projectes desenvolupats al voltant de l'àrea de la didàctica i dels camps d'estudi que li eren propers i volguts. Per la meua banda, em centraré a recordar un període durant el qual vàrem compartir docència, recerca i projectes editorials, a més de relacions personals molt estretes. Perdonarà el lector que això suposi en molts casos fer referència a la pròpia història, però durant anys ha estat una història compartida, tan compartida, que el binomi de cognoms «Ferrández-Sarramona» molts l'associaven a una sola persona.

Per entendre la personalitat d'en Adalberto podria fer referència al període d'estudis de pedagogia a la Universitat de Barcelona, on va ser alumne brillant, no tan sistemàtic en la seva activitat com altres del mateix curs, però sempre incisiu, intel·ligent i creatiu. Així ho vàrem reconèixer tots els qui compartíem curs quan el vàrem escollir delegat de curs. Aquells finals dels seixanta eren uns anys difícils en la vida universitària; trobar el punt d'equilibri entre la necessària contestació al context polític dictatorial que es vivia i intentar aprofitar al màxim uns estudis que no eren cap model de progressisme ni de qualitat, no resultava gens fàcil; però personalitats com en Adalberto n'eren un bon exemple de com fer-ho.

Els anys de la carrera ja obriren molt el camí de l'especialització didàctica que després seguiria en Adalberto. Un professor el marcà especialment, la qual cosa ell sempre ha reconegut amb posterioritat; em refereixo al professor de Didàctica José Fernández Huerta, qui també manifestà sempre una preferència especial pel seu deixeble, justificada per la sintonia de criteris acadèmics existent entre ambdós. Cal dir, però, que en Adalberto podria haver escollit qualsevol altre àmbit d'especialització. Tenia una bona formació filosòfica i lingüística i això li permetia endinsar-se amb facilitat en tots els camps que aleshores componien la pedagogia. Per això crec que l'esmentat professor tingué molt a veure amb l'opció presa.

Durant els anys d'estudiants ja s'iniciaren les nostres primeres col·laboracions en tasques escriptores. Un grup de companys i d'amics decidirem «editar» (eren

els temps de la multicopista) els apunts de diverses assignatures, en especial els de didàctica, prenent com a base les notes de classe però ampliades amb lectures recomanades i d'iniciativa personal. Aquests apunts, que després veníem als companys que en volien, es convertirien durant anys en la principal font de referència per a l'estudi de les matèries implicades. Els professors respectius hi estaven d'acord perquè els havien revisat.

Aquesta primera experiència a escriure quelcom que havia de servir com a material d'estudi crec que va ésser decisiva perquè perdéssim l'inevitable temor que sempre causa la idea de publicar, de fer públiques les pròpies idees o la manera d'organitzar les idees dels altres. Potser hauríem d'haver estat més continguts sobre això i menys llançats a publicar de bon començament, però el cas és que vàrem emprendre aviat el camí d'exposar públicament les nostres idees mitjançant llibres i articles.

Abans, però, situem-nos en el curs 1969-1970, quan ambdós entrem com a professors contractats —professors no numeraris— a la Universitat de Barcelona, coincidint amb la introducció d'un nou pla d'estudis per a la carrera de Filosofia i Lletres i les seves diverses especialitzacions, entre les quals hi havia Pedagogia; va ser el conegut com a «Pla Maluquer», en reconeixement del degà de la Facultat que l'introduí.

En Adalberto compartia la docència a la Universitat amb la vinculació amb una escola, on era responsable de la planificació didàctica. Reflexió i experiència van fer possible que es responsabilitzés de la redacció d'unes unitats didàctiques en dos cursos d'ensenyament a distància sobre «Programación de la Educación General Básica» i «Evaluación de la enseñanza», que aleshores jo coordinava en funció del meu càrrec d'assessor pedagògic en el Centre d'Estudis Ceac. Rellegir ara aquell material, editat el 1972, pensat per preparar els docents per a la implantació de la Llei general d'educació del 1970, ens mostra la claredat d'idees del seu autor i la seva vocació didàctica. M'atreveixo a afirmar que molts d'aquells textos continuen vigents. D'altra banda, aquesta publicació demostrà la seva capacitat per comprendre les exigències didàctiques d'una modalitat aleshores molt mancada de principis pedagògics: l'ensenyament a distància.

L'experiència la tornaríem a repetir el 1977, amb motiu de la confecció d'un curs a distància per als docents en actiu de la República Dominicana, on en Adalberto es responsabilitzà de la redacció de tota la part que feia referència a la planificació general de l'ensenyament. Aquest curs li proporcionà la seva primera oportunitat de viatjar a terres americanes, car calia fer seminaris presencials vinculats al material escrit. El que he dit referent al material anterior encara es podria dir amb major motiu d'aquest.

Quatre anys després d'iniciar la nostra activitat com a professors a la Universitat de Barcelona, amb motiu d'una convocatòria pública feta per contractar professorat a la Universitat Autònoma, ambdós decidíem canviar d'universitat i participar en la creació del nou Departament de Ciències de l'Educació i dels nous estudis del mateix nom que sorgien en la que definitivament hauria de ser la nostra universitat.

En un departament nou, sense lligams jeràrquics ni antecedents immediats, resultava més senzill avançar en l'obertura de nous camins, si bé aleshores calia fer-ho sense l'empara de persones ja consolidades en el camp de la pedagogia. En tot cas, sota l'estímul de la personalitat de mestres i alhora companys de docència com Josep Pallach, Francesc Noy i Octavi Fullat.

Al mateix temps que la docència en el recent creat Departament de Ciències de l'Educació, tinguérem la responsabilitat de la formació del professorat de secundària mitjançant el circuit tancat de televisió que l'ICE de l'Autònoma havia instal·lat en els seus locals de l'Hospital de Sant Pau. Eren els temps d'implantació de la tecnologia educativa que ens arribava dels EUA, on l'anomenat *microteaching*, es presentava com la gran innovació per formar els docents en tasques específiques de la docència, sota la influència del poderós conductisme de l'època. Cal advertir, això no obstant, que aviat ens desmarcàrem d'un conductisme tancat, encara que mantenint principis bàsics de la tecnologia educativa que haurien de guiar la nostra obra en el futur. La primera publicació conjunta sortí a la llum com a conseqüència de l'elaboració d'instruments per a la formació per TVCC. Es tractà d'un article publicat en el número de gener del 1974 en la revista *Eduotec* presentant resultats d'un primer any de pràctica en el tema. Es fa difícil pensar que avui no calgui recuperar part d'aquella experiència formativa.

La nostra gosadia ens portà a elaborar un manual que tingué una acceptació impensable en aquells moments. Em refereixo a *La educación. Constantes y problemática actual*, publicada en la seva primera edició el 1975. Parlo de gosadia perquè en aquells temps els manuals de pedagogia eren exclusius dels grans personatges de la pedagogia de l'època: Víctor García Hoz, Ricardo Marín, María Ángeles Galino..., a més d'una sèrie de traduccions: Debesse/Mialaret, Göttler, Grieger, Hubbert, Nassif, Manganiello... No cal que digui que la gran majoria de les obres se situaven plenament en el que podríem considerar l'ortodòxia de l'època. Sortir amb un manual sense ser professors numeraris (encara menys catedràtics) i sense la protecció de l'església que dominava abastament la formació pedagògica, era realment una gosadia inexplicable per a molts. Les escoles normals i les facultats de pedagogia ens demostraren que feia falta obrir noves perspectives a la pedagogia perquè acolliren l'obra segurament amb més entusiasme del que possiblement mereixia. Suposo que va ser una manera de manifestar que es desitjaven alternatives a la ideologia imperant, una obertura a nous camps de reflexió i una escriptura feta pensant amb els estudiants i docents del moment. Tretze edicions són la prova d'aquesta afirmació, entre les quals hi havia dues actualitzacions.

La bona acollida d'aquest primer llibre compartit ens animà a provar amb un segon. Si el primer estava més vinculat al que ara qualificaríem com «teoria de l'educació» i que aleshores era simplement «pedagogia general», ara ens centràrem en la didàctica i més concretament en la perspectiva de la planificació curricular (per emprar una terminologia d'ara). El 1977 publicàvem conjuntament amb en Lluís Tarín *Tecnología didáctica. Teoría y práctica de la programación escolar*. Aquesta obra encara és al mercat i continua essent uti-

litzada en alguns àmbits d'Amèrica Llatina, si bé el temps l'ha deixada en alguns aspectes inevitablement superada. El seu contingut també mereix un breu comentari.

La manera de planificar o programar l'ensenyament que mostra l'obra és fruit de l'època en què va ser escrita, naturalment. Ens trobàvem en ple desenvolupament dels criteris sorgits a l'emparedament de la tecnologia educativa de caire neoconductista, quan la redacció d'objectius i la taxonomia de Bloom marcaven les línies acadèmiques. Però el lector de l'obra pogué advertir des dels inicis que trencàvem alguns esquemes i que el model de programació i de taxonomies que es mostraven no eren únics. Tanmateix, es parlava d'objectius optatius i lliures i d'objectius vinculats als tres grans àmbits de l'aprenentatge: cognoscitiu, psicomotriu i afectiu. La presentació de les aplicacions de la informàtica i de l'ensenyament assistit per ordinador suposaven un avançament als temps posteriors.

Sens dubte aquesta obra representa la base del que havia de ser el camp d'especialització acadèmica del ja definitivament professor de didàctica Adalberto Ferrández. Tots els altres camps de treball, que van ser diversos, crec que giraven al voltant de l'eix central de la didàctica concebuda en una perspectiva tecnològica, sense que això impliqui tancament de fites ni de processos, però sí rigor en la planificació i en l'avaluació.

Entre la pedagogia general i la didàctica restava un camp d'actuació que a mitjans dels anys setanta tenia poc cos acadèmic. Em refereixo a la denominada «pedagogia diferencial», que posava a prova la concreció de les propostes generals de l'educació. Aquest era, i és, un terreny de major compromís ideològic, en què a l'hora de tractar com educar els col·lectius diferencials es projecta clarament la concepció de la societat i de les persones que defensa l'autor. El mateix any 1977 veia la llum l'obra *Aspectos diferenciales de la educación*, menys ambiciosa que les dues anteriors, però referida al moment i als principals problemes que preocupaven en l'educació. Es parlava de bilingüisme, de coeducació; es mostraven l'estructura del sistema educatiu en altres països, incorporant la República Democràtica Alemanya del moment, etc. Precisament per la seva major vinculació a l'actualitat, l'acceleració ràpida dels temps la va fer aviat obsoleta en alguns aspectes, però en el seu moment també serví per tractar alguns temes de manera més oberta i actualitzada.

Una altra obra compartida, en aquest cas també amb Vicent Ferreres, va ser l'editada l'any 1982 sota el títol de *Didáctica del lenguaje*, en la qual he de confessar que la meua participació va ser inferior respecte a les anteriors. L'especialització dels altres autors els portava més cap al camp didàctic, al temps que jo m'allunyava vers àmbits més vinculats amb la teoria de l'educació. A risc de pecar de redundància, penso que molt del que hi ha escrit en aquest llibre té vigència encara avui.

Durant la segona meitat dels anys setanta, a banda de compartir docència i organització institucional en el Departament de Ciències de l'Educació de la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat Autònoma, també tiràvem endavant projectes engrescadors de vinculació amb el món extrauniversitari. Vull

fer esment sobre això a la pàgina d'educació setmanal que realitzàvem tots els docents del Departament des d'abril del 1978 fins al setembre del 1979 en el diari *El Correo Catalán*, i que va ser mereixedora del premi atorgat per l'INCIE a la millor tasca educativa realitzada en el mitjà premsa. Una recompensa moral per una activitat que era un desafiament professional: posar a l'abast del gran públic les reflexions pedagògiques d'un grup de professors universitaris, i la satisfacció personal de compartir treball i propostes. A títol d'il·lustració em permeto reproduir ara unes línies del que deia en Adalberto en un dels seus escrits respecte a la tecnologia: «un sistema controlat de transmissió eficient de missatges didàctics mitjançant la utilització de mitjans instrumentals amb estratègies ben definides», però afegia: «la recerca de nous mètodes tecnològics segueix la seva marxa. No hem trobat cap panacea, sinó una fórmula més racional i més eficaç que encara és molt perfeccionable» (17-1-1979).

La darrera publicació en què treballàrem plegats va ser en la confecció del volum del *Diccionario de Ciencias de la Educación* referit a la *Didáctica y tecnología de la educación*, que publicà l'editorial Anaya el 1987. En ell participaren un total de 55 professors de totes les universitats de l'Estat per confeccionar un volum de 461 pàgines que cobrien una variada gamma de conceptes didàctics i tecnològics. Sembla que aquest diccionari no tingué l'èxit editorial que s'esperava, però això són misteris del mercat que res tenen a veure amb la seva real vàlua. Qui el fullegi a bon segur que hi estarà d'acord amb aquesta afirmació.

Solament he fet referència a una part de l'obra d'en Adalberto Ferrández, aquella que vàrem compartir i que correspon a la seva primera etapa com a docent i com a autor. Hi ha molt més, però considero que es tracta de l'inici brillant que explica tota la seva trajectòria posterior, la qual continuà d'acord amb les seves preferències acadèmiques i associatives. Per sort ha deixat una forta empremta entre els seus deixebles, companys i col·laboradors, que seguiran i ampliaran la seva herència. Tots els qui hem tingut la sort de poder compartir moments de feina i de reflexió pedagògica sens dubte hem rebut un benefici que ens fa sentir obligats vers la seva memòria.